

De Ankerkuilvisserij (3, slot)

Stroperijen door kuilvissers

Verpachtingen van het visgebied in Haringvliet, Hollandsch Diep, Amer, de wateren in het gebied dat nu Biesbosch heet en vermoedelijk in de meeste binnenwateren in Nederland, vonden eeuwenlang plaats door deze gebieden in percelen te verdelen die elk afzonderlijk aan een persoon verpacht werden. Soms was die persoon de visser zelf, soms ook een derde die de pacht som van een of meer percelen in een keer kon voldoen. Deze derde verpachtte het water dan weer aan de visser die dan bijvoorbeeld in wekelijkse termijnen kon betalen of mocht betalen met vis. Zo waren ook het Hollandsch Diep en Haringvliet in 1886 verdeeld in percelen voor in totaal 36 kuilen. Het aantal percelen was iets kleiner dan 36 op sommige percelen mocht met twee kuilen gevist worden. Per kuil bedroeg de pacht opbrengst voor de staat gemiddeld ongeveer f 410,00 per jaar

(ir drs G A van Strien)

Een fors bedrag voor die tijd maar er bestond nog geen inkomstenbelasting. In totaal waren er nu slechts vier pachters! De twee te Moerdijk gevestigde kantoren hadden samen water voor 30 kuilen maar bezaten slechts 13 schokkers. Van de „eigen” vissers had alleen Simon de Visser water voor vier kuilen en Jan van Strien water voor twee kuilen. Deze beiden hadden vrijwel zeker een regeling met familieleden die ook schokkervisser waren. De overige zeventien eigen vissers pachtten water van de kantoren voor ongeveer f 25,00 per week. In de weken waarin niet gevist kon worden, werd geen pacht betaald. Ook hier werd door de vissers soms betaald door de vangst te leveren aan de kantoren tegen door de laatsten vastgestelde prijzen. De kantoren waren tevens vishandelaren.

Als we nu het bovenstaande bezien, daarbij bedenken dat geen enkel vaar-

Het lichten van de kubben de man voorin rechts (L. Kooijman) haalt de aan lijnen gebonden kubben binnen de man op de voorgrond (A v Santbergen) maakt ze leeg en aast ze. Het aas zit in de grote bak links (fotocoll W Weda)

tuig in die tijd genummerd was en dat het politie-toezicht opgedragen was aan de Marechaussee (Noord-Brabant) en de Rijks- en Veldwacht (Zuid-Holland) die beschikte over een enkel roeibootje terwijl vrijwel geen van hen over enige kennis van varen of visserij beschikte dan hebben we alle ingredienten voor een behoorlijke chaos bijeen. Een kantoor verpachtte soms een perceel voor meer kuilen dan daarop waren toegestaan. Een eigen visser die op maandagmorgen op de zeilen over de eerste eb zijn perceel niet kon bereiken begon toch alvast maar te vissen. De meeste overtredingen werden echter gemaakt in de voor de kuil „gesloten” tijd. De aalvissers hadden namelijk vooral in de tweede helft van die periode behoefte

Twee schokkers met gehesen kuil op het Hollands Diep. Bij de ankerkuiler links is goed te zien hoe het raam in zijn geheel loodrecht op de stroom uit water is gehesen (fotocoll. W. Weda)

aan aas voor de kubben. Dit kon weliswaar gevangen worden beneden de lijn Goeree-Rockanje (dit gebied werd als vrije zee beschouwd) maar dat kon ver weg zijn van de plaats waar de kubben lagen. Sommige schokkers visten dan in „compagnie” enkele schokkers visten met de kuil op aas beneden de lijn Goeree-Rockanje, een schokker vervoerde het aas en een derde groep vissers viste met de kubben. De totale opbrengst werd verdeeld. Het zoutwater-aas voldeed echter minder goed in zoet water. Vooral als een man zijn kubben van zoetwateraas voorzagen, waren de anderen sterk in het nadeel. Bovendien kon het bij enige wind aan Rockanje vrij slecht zijn.

Wat hoger beschikte men vaak over een oppertje. Strophen was dus aantrekkelijk. Een enkele keer werden ze betrappt en werd de kuil in beslag genomen. Helaas waren de betrokken ambtenaren vaak niet in staat dit enorme net te vervoeren. Als de visser het net dan zelf kwam afleveren, „bleek” hij gevestigd te hebben met een net dat van ouderdom uiteenviel en geen enkele waarde had. Soms kreeg de visser een boete van f 10 – of een dag in de gevangenis. In dat geval werd meestal voor de goedkoopste, de laatste oplossing gekozen.

Een van de resultaten van het onderzoek van 1886 was dat de verpachtingen zo

veel mogelijk aan de vissers zelf plaats moesten vinden en dat de schokkers een nummer moesten gaan voeren dat overeen kwam met het perceel dat ze gepacht hadden. Het begrip perceel wordt echter vanaf dan in feite betekenisloos omdat sedert die tijd iedere visser met vergunning op de gehele rivier vanaf de spoorbrug bij Moerdijk tot aan zee mag vissen (behoudens enkele stukken die niet rechtstreeks onder de Nederlandse Staat vallen). Omdat vissers echter toch weer vergunningen aan derden kunnen geven

Winter 1928/1929 de Moerdijkse vloot ingevroren in de haven (fotocoll. W. Weda)

om op hun perceel te laten vissen en omdat de vissers die in de gesloten tijd op zee vissen volgens een wet uit 1881 een van het eerder genoemd nummer afwijkend zeenummer moesten voeren, ontstaat een werkelijk komische nummerverwarring waarbij opzet van de vissers niet uitgesloten mag worden. Toch wordt met de ankerkuil in 1896 al veel minder gestroopt, niet in de laatste plaats omdat de overheid dan inmiddels met een botter en een hoogaars regelmatig surveilleert. Met kubben wordt wel op grote schaal gestroopt, maar niet zo zeer door de schokkervissers. Na 1896 worden enerzijds de voorschriften duidelijker – een vroeg voorbeeld van deregulering – en anderzijds de controle strenger zodat het strophen sterk vermindert. De invoering van het zeenummer voor alle vissers maakte controle om veel eenvoudiger.

De inkomsten van de vissers rond de eeuwwisseling

Het is niet gemakkelijk een goed inzicht te krijgen in de „welvaart” van de ankerkuilvissers. Zelfs in 1908, als de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel de burgemeesters der gemeenten waar zeevissersvaartuigen thuis horen, verzoekt inlichtingen te verschaffen aangaande de toestand der zeevissers, wordt

over de Moerdijkse 'eigen vissers' weinig meegedeeld. Vangen zij veel dan verdienen zij veel vooral als de vischprijzen hoog zijn" luidt het antwoord op de vraag naar de verdiensten¹. Evenals heden ten dage nog het geval is met vissers en boeren klaagden ook de vissers van eind vorige eeuw altijd. Voor een globaal inzicht zijn echter wel aanknopingspunten te vinden in de onderzoeksrapporten van 1888 en 1897^{2,3}. Zo wordt van de bemanning der kantoor schokkers vermeld dat de schipper f 6 00 en de knecht f 4 00 per week ontving. Bovendien ontvingen ze per week samen f 6 50 als kostgeld en een aandeel in de vangst van maximaal f 10 00 voor beiden. Een kantoor rekende per vaartuig ongeveer f 25 00 per week voor de bemanning zodat het aandeel in de vangst voor schipper en knecht samen op gemiddeld f 8 50 gesteld kan worden. Daarnaast mocht men de vangst aan prik, witvis, bot en pin (kleine spiering) voor eigen rekening verkopen. In 1908 is de situatie nog vrijwel hetzelfde. Een schipper ontvangt dan aan loon f 6 00 plus f 6 00 kostgeld waarvan hij ook de knecht moet voeden. De knecht ontvangt behalve de voeding f 5 00 aan loon. Een aandeel in de vangst wordt dan echter niet gemeld. Wel mogen zij nog steeds bepaalde vis zelf verkopen. De indruk van de burgemeester of de ambtenaar van de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe die het desbetreffende vragenformulier van het vermelde Ministerie invult is dan dat de kantoorvissers zich hierbij niet te kort doen. "Let wel zij zullen wel zorgen dat zij niet te weinig verdienen want als zij aan de wal zijn drinken zij groote borrels"⁴. Vergelijken we deze bedragen nu met het gemiddelde weekloon voor een volwassen nijverheidsarbeider in die tijd te weten f 8 00 in 1885 en f 10,50 in 1908 volgens het CBS dan springen de kantoorvissers er blijkbaar niet echt slecht uit⁵. Weliswaar waren ze daarvoor vrijwel permanent van huis, ze hadden ongetwijfeld een vrij bestaan. Wel is de relatieve welvaart van de vissers in het eerste decennium van de twintigste eeuw blijkbaar wat teruggelopen. Terwijl de lonen van de vissers over een periode van twintig jaar gelijk bleven

stegen de lonen op de wal. Het prijspeil was in die periode nagenoeg constant. Ongetwijfeld bood dit loon voor sommigen voldoende ruimte om enkele weken op te vangen waarin wegens reparaties of te strenge vorst niet gevist kon worden of om de tijd tussen zomer- en wintervisserij door te komen, terwijl anderen daar zeker moeite mee gehad zullen hebben.

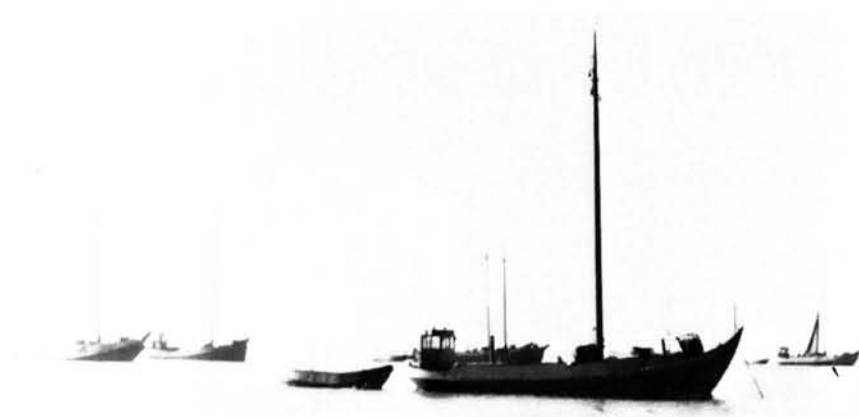
Moelijker is het een goed beeld te krijgen van de inkomsten van de eigen visser. Zeker zal hij meer verdiend hebben dan de kantoorvisser. Het rapport van 1887 meldt slechts wat „een der meer ontwikkelde vissers van Willemstad” meedeelde. Deze rekende onze onderzoekers voor dat wanneer hij f 600 00 aan huur voor zijn viswater moest opbrengen, hij jaarlijks f 3200,00 moest bevissen om te kunnen blijven bestaan, zowel het loon van zijn knecht en het onderhoud van zijn vaartuig moesten nog van de resterende f 2600 00 afgetrokken worden (Met belasting hoeven we hier geen rekening te houden). Dit leverde een aanvaardbaar bedrag op. Hij werd er niet 'beter' van maar hij kon blijven leven en vissen. In 1896 echter beweert een visser f 1800 00 nodig te hebben om het bedrijf te kunnen volhouden. Gelukkig kunnen we deze be-

dragen nog wel wat nader onderzoeken. De kosten van een knecht zullen maximaal op ongeveer f 600 00 per jaar zijn neergekomen. In de meeste gevallen werkten de zonen van de visser mee en „hielden een knecht van boord”. De onderhoudskosten bestonden in hoofdzaak uit afschrijving op de netten. Een kuil met hanepoten en sprenkels kostte f 350 00 en ging minimaal drie jaar mee. De prijs van een korf voor de aalvisserij bedroeg in 1896 67½ a 70 cent. Kubben breiden de vissers zelf en kostten nog minder. Nemen we derhalve f 200 00 per jaar aan onderhoudskosten dan zitten we zeker aan de veilige kant. Nemen we tenslotte nog f 100 00 per jaar aan afschrijving op het vaartuig dan blijft altijd nog f 1700 00 per jaar of bijna f 33 00 per week over. Dat men hier maar juist van zou kunnen bestaan is gezien de lonen aan de wal een typische vissersuitleg. Bovendien is het nog de vraag of de genoemde f 3200 00 een juist bedrag is voor de totale jaaropbrengst. Dit bedrag is evenwel eniger mate te controleren.

Aan het onderzoeksrapport van 1887 ligt een honderdtal waarnemingen van het lichten van de kuil ten grondslag gespreid over de periode van ruim een jaar. In de meeste gevallen is de waarde

De haven van Moerdijk vermoedelijk kort na 1936. Behalve als vissershaven was de haven t/m 1936 en enige tijd na de oorlog (wegens vernieling van enkele brugdelen) als veerhaven in gebruik. Op deze foto de „Dordrecht” en de „Willemsdorp”. Het tweede schip van rechts is de ZL 2, een tot ankerkuiler omgebouwd motorschip. Eig. J. de Rooijen, was hiermee een van de eerste gemotoriseerde vissers.

De meeste ankerkuilers lagen graag bij elkaar in de buurt. Hier in het Volkerak.

bekend of is die te berekenen aan de hand van de visprijzen uit die periode. Met een voorzichtige berekening, rekening houdend met 2½ maand gesloten tijd en 2 maanden niet vissen wegens vorst ijsgang en dergelijke, komen we voor de kuilvisserij (exclusief aalvisserij) op een bedrag van ongeveer f 2100 00 per jaar. Hier komt nu de zo belangrijke aalvisserij nog bij. Deze moest naar de mening der vissers het jaar goedmaken!

In 1896 bedraagt de opbrengst van een aalvisser van begin mei tot eind oktober f 1174 95. Prijzen en lonen zijn dan ten opzichte van 10 jaar daarvoor niet veel gewijzigd. De algemene prijsindex is iets gedaald, terwijl de gemiddelde lonen (in tegenstelling tot die van de vissers) volgens het CBS iets gestegen zijn⁶. Wel wordt in 1896 de toestand van de visserij in het algemeen als vrij slecht beoordeeld. Een en ander betekent dat de eerder genoemde f 3200 00 als jaaropbrengst voor de eigen vissers in 1886 gemiddeld zeker gehaald zal zijn. Dit betekent dat het de eigen vissers in financieel opzicht in 1886 gemiddeld niet slecht ging, terwijl 1886 door de vissers als matig beoordeeld werd. Hierdoor is het ook wel niet vreemd dat het aantal boten waarmee met kubben wordt gevist tussen 1886 en 1896 sterk toegenomen schijnt te zijn. Als belangrijkste oorzaak voor de verslechtering van de visserij in 1896 wordt ook aangegeven dat in 1886 met 50 treintjes van 20 korven, dus in totaal 1000 korven, wordt gevist tussen de spoorbrug van Moerdijk en de Noordzee, terwijl in 1896 officieel met 3000 korven of kubben ver-

deeld over 50 boten wordt gevist. Vooral dit aantal boten schijnt aanmerkelijk groter te zijn dan 10 jaar daarvoor, terwijl ook nog met tal van niet in dit aantal opgenomen boten wordt gestroopt.

Moerdijk, kort na de oorlog, de haven vol vissersschepen op de voorgrond, de visafhaler van de coöperatieve visafzetvereniging (fotocoll. W. Weda).

Toch kan ook in 1896 bij de eigen schokkervissers van armoede geen sprake zijn geweest. Bij de aalbootvissers daarentegen, die s winters vaak geen werk hadden en het s zomers vaker dan de schokkervissers zonder aas zullen hebben moeten stellen, zal echte armoede ongetwijfeld wel zijn voorgekomen.

Een belangrijk aspect dat de vissers tot in deze eeuw heeft parten gespeeld is dat ze vaak sterk afhankelijk waren van de vishandelaren. We hebben gezien dat in de 19e eeuw vishandelaren zelfs aan veel

vissers het water verpachtte, waarbij soms in vis werd betaald tegen door de handelaren vastgestelde prijzen. Afhankelijkheid van de handelaren kon worden ondervangen door de vis zelf te verkopen. Dit gebeurde ook wel tot in Breda toe werd vis uitgevent. De Moerdijkers hebben hieraan de naam 'spieringkruisers' overgehouden. Een verstandige zet werd gedaan door enkele vissers uit Moerdijk die in 1933 een coöperatieve visafzetvereniging oprichtten. Vanaf dat moment werd de vis van vrijwel alle schokkers van de benedenrivieren opgehaald door een vaartuig dat eigendom was van de coöperatieve vereniging.

Deze vis werd vervolgens aan de handelaren publiek verkocht. De vereniging werd in 1970 ontbonden toen met de

afsluiting van het Haringvliet de ankerkuilvisserij voorgoed van de benedenrivieren verdween.

Noten en referenties

1. Gemeente-archief Hooge en Lage Zwaluwe, niet geïnventariseerde stukken m.b.t. visserij.
2. Bottemanne C. J. en Hoek Dr. P. P. C. Rapport Ankerkuil en Staalbomenvisserij, Leiden 1888.
3. Hoek Dr. P. P. C. Rapport over het visschen met ankerkuilen s Gravenhage 1897. Ook bijl. V van het Verslag v.d. Staat der Ned. Zeevisscherijen over 1896.
4. Zie noot 1.
5. C.B.S. Sociale Maandstatistiek, augustus 1971. Een eeuw lonen en prijzen (1870-1970).
6. Zie vorige noot.